

רב ששכח ספירת העומר – כיצד ינהג? דיון הלכתי ורעיוני

הרב איתמר פליימר

1. דין שכחה בספירת העומר
 2. דין רב קהילה ששכח לספור באחד הימים
 3. רב ששכח ספירת העומר – דיון רעיוני
- את ליל שביעי של פסח בשנה האחרונה זכיתי להעביר בבית החולים, בחדר הלידה. מכורח הנסיבות נאלצתי להתפלל תפילת ערבית ביחידות, בחדר הלידה. סיימתי את התפילה, ורק לאחר דקות אחדות נזכרתי שלא ספרתי את ספירת העומר. לאחר מכן חשבתי מה היה קורה אילולי נזכרתי לספור – האם הייתי יכול להמשיך ולספור בבית הכנסת בקול רם? אם לא, כיצד הפסקת הספירה משפיעה על מעמד הרב בקהילתו?
- ננסה לדון בשאלה זו הן מצידה ההלכתי הן מצידה הרעיוני.

1. דין שכחה בספירת העומר

ציותה אותנו התורה:²⁰⁵

וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמֶּחֶרֶת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת
תְּמִימוֹת תִּהְיֶינָה. עַד מִמֶּחֶרֶת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם
מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה'.

הרמב"ם²⁰⁶ פוסק:

מצות עשה לספור שבע שבתות תמימות מיום הבאת העומר, שנאמר:
"וספרתם לכם ממחרת השבת שבע שבתות", ומצוה למנות הימים עם

²⁰⁵ ויקרא כג, טו-טז.

²⁰⁶ הלכות תמידין ומוספין פרק ז הלכה כב.

השבועות, שנאמר: "תספרו חמשים יום", ומתחילת היום מונין, לפיכך מונה בלילה מליל ששה עשר בניסן.

נחלקו הגאונים והראשונים בדין מי ששכח לספור יום אחד מימי ספירת העומר, אם יכול להמשיך ולספור או שמא הפסיד את מצוות ספירת העומר.

בה"ג פוסק שאדם שלא ספר באחד מהימים, אינו יכול להמשיך לספור בשאר הימים: ועוד כתב בה"ג שאם הפסיק יום אחד ולא סיפר שוב אינו סופר דבעינן תמימות.²⁰⁷

אך רבים – בהם רס"ג, רב האי, ר"י,²⁰⁸ ריטב"א ועוד – חולקים על בה"ג וסוברים שגם מי ששכח יום אחד (לרס"ג, מלבד היום הראשון), יכול להמשיך לספור בברכה בשאר הימים:

כתב עוד בה"ג שאם שכח לברך באחד מן הימים שלא יברך עוד בימים שלאחריו. **ורב סעדיה** כתב שאם שכח באחד מן הימים יברך בימים שלאחריו חוץ מלילה הראשון שאם שכח ולא בירך בו שלא יברך עוד. **ורב האי** כתב בין בלילה הראשון בין בשאר לילות אם שכח ולא בירך בו יברך בשאר לילות, וכ"כ הר"י.²⁰⁹

הב"ח²¹⁰ מסביר שהמחלוקת תלויה בשאלה אם כל ספירת העומר היא מצווה אחת, ואז אם שכח יום אחד כבר אינו מקיים 'תמימות', או שמא כל יום הוא מצווה בפני עצמה, ואם שכח יום אחד הפסיד את המצווה של יום זה, אך בשאר הימים יוכל להמשיך לספור:

וכתב עוד בה"ג שאם שכח וכו'. **טעמו משום דבעינן תמימות וליכא** וטעמו של רב סעדיה גאון משום דסבירא ליה דכל ספירות הימים מצוה אחת היא התחלתה בששה עשר בניסן וגמרה בחמשה בסיון הלכך כשהתחיל לספור בלילה הראשון שהתחיל במצוה אף על פי ששכח באחד מן הימים לית לן בה ומברך בימים שלאחריו שאינו רק שגומר המצוה שהתחיל בה אבל אם שכח בלילה הראשון שוב לא יתחיל לברך עוד כי אין זה מצות הספירה

²⁰⁷ רא"ש פסחים פרק י סימן מא.

²⁰⁸ מנחות סו ע"א תוד"ה זכר למקדש.

²⁰⁹ טור אורח חיים סימן תפט.

²¹⁰ אורח חיים סימן תפט.

להתחיל בשבעה עשר בניסן או ביום אחר ומאחר שעבר זמן ההתחלה בטלה ממנו המצוה לגמרי וטעמו של רבינו האי משום דכל לילה ולילה מצוה בפני עצמה היא וכ"כ הרא"ש בשם ר"י.²¹¹

השולחן ערוך²¹² פוסק:

אם שכח לברך באחד מהימים, בין יום ראשון בין משאר ימים, סופר בשאר ימים בלא ברכה; אבל אם הוא מסופק אם דילג יום אחד ולא ספר, יספור בשאר ימים בברכה.

ניתן לראות כי מצד אחד השולחן ערוך פוסק כרוב הראשונים, שגם מי ששכח יום אחד צריך להמשיך לספור. מצד שני, השולחן ערוך חשש לשיטת בה"ג, ולכן אף שפסק להמשיך לספור ללא ברכה, כך שמצוות הספירה מתקיימת, חשש לברכה לבטלה ולכן יספור ללא ברכה.

וכפי שמסביר המשנה ברורה:²¹³

סופר בשאר ימים – כדעת הרבה פוסקים דאין ספירת הימים מעכבין זה את זה וכל יומא ויומא מצוה בפ"ע היא.

בלא ברכה – לחוש למ"ד דספירת שבע שבתות תמימות בעינן והא ליכא דהא חסר חד יומא ונכון בזה שישמע הברכה מן הש"ץ או מאחד מהמברכין יענה אמן בכונה לצאת ואח"כ יספור [א"ר ופר"ח].

עד כה ראינו מה דין אדם ששכח לספור יום אחד מימי הספירה. להלן נדון מה יהיה דין הרב אשר רגיל לספור בקהילתו בקול רם בכל ערב, ששכח לספור יום אחד? האם דינו יהיה שונה?

²¹¹ הרב אהרון ליכטנשטיין הסביר את מחלוקתם אחרת: אמנם בה"ג מסכים שספירת כל אחד מהימים היא מצווה בפני עצמה, אך הוא סובר שספירת כל יום תלויה בספירת היום הקודם, ולכן כאשר אין מצוה בספירה, אי אפשר להמשיך לספור. בכך מיישב הרב ליכטנשטיין את קושיית הרי"ד ואת קושיית שבולי הלקט על שיטת הבה"ג, שהרי מברכים בכל יום על הספירה, מה שמוכיח שכל יום הוא מצווה בפני עצמה, ולא כדברי בה"ג.

²¹² אורח חיים סימן תפט סעיף ח.

²¹³ שם ס"ק לו-לז.

2. דין רב קהילה ששכח לספור באחד הימים

בקהילות רבות נהוג שרב קהילה סופר את ספירת העומר בקול רם, ולאחריו סופר כל אחד ואחד מהמתפללים בעצמו. מנהג זה מובא בספר 'אוצר כל מנהגי ישרון', וכן בשו"ת 'רבבות אפרים' (חלק אורח חיים, א, שלד). טעמים שונים הובאו למנהג זה. בספר 'מנהגי קומרנא' מסביר שמנהג זה נועד למנוע בושה משליח הציבור. לעיתים שליח הציבור שכח או טעה, וכעת כשיבוא לספור בקול רם, יתבייש. לכן נהגו שרב המקום סופר.

בספר 'אוצר כל מנהגי ישרון' מובא שהמנהג הוא למקרה ששליח הציבור אינו בן תורה, ויש חשש שהוא עלול לחשוב שבברכתו הוא מוציא את הציבור ידי חובה מצווה, וכשלאחר מכן יברכו הציבור את הברכה, תהיה ברכתם ברכה לבטלה. לכן הנהיגו שרב קהילה יברך, והוא יכוון שלא להוציא את הציבור ידי חובה בברכתו.

אם כן, מה יהיה דינו של רב קהילה ששכח באחד הימים לספור? האם דינו ככל אדם שאינו יכול להמשיך בספירה, או שקיימים במקרה זה שיקולים נוספים?

הרב פסח צבי פרנק בשו"ת הר צבי²¹⁴ דן בשאלה זו, ומציע שהרב יבקש מאחד המתפללים שייתן לו לברך עבורו ולהוציא אותו ידי חובה.²¹⁵ הרב מביא שדבר זה קרה פעם ל'בית הלוי', וכך נהג:

מי שאינו יכול לברך על ספירת העומר מפני שחיסר יום אחד, אי יכול לברך כדי להוציא את מי שהוא מחויב לברך.

לכאורה הדבר פשוט – דלמה יגרע מהא דקיי"ל בכל המצוות וברכותיהן דגם מי שכבר יצא מוציא ואף דהוא שוב אינו מחויב עכשיו מכל מקום מטעם דכל ישראל ערביין זה לזה חשיב בר חיובא מפאת חיוב הערבות שעליו, וכן שמעתי בשם הגאון הגרי"ד מבריסק זצ"ל שעשה כן בהיותו מתפלל בתור ש"צ לפני הציבור בימי הספירה והוא לא היה יכול לברך מפני שחיסר יום אחד ביקש מאחד המתפללים עמו שלא יברך לעצמו אלא שהוא יברך כש"צ ויוציאו בברכתו...

²¹⁴ אורח חיים חלק ב סימן עה.

²¹⁵ ויש לדון, האם צריך אותו אדם להסכים לכך ולוותר על כך שיברך בעצמו?

עצה זו, שהרב יברך עבור אחד המתפללים המחויב עדיין בספירה, הובאה בדברי הפרי חדש המובאים להלן, אך הוא הקשה עליה ודחה אותה. הדחייה נובעת מכך שמי שאינו מחויב בדבר, לא יכול להוציא ידי חובה אחרים שמחויבים.

הפרי חדש²¹⁶ דן בשאלה שנשאל 'דיין אחד' על שליח ציבור ששכח לספור יום אחד, האם יכול בכל זאת לספור בקול רם בפני הציבור?

נשאלתי על דיין אחד שהורה על מי ששכח ולא ספר לילה אחד שהדין הוא שאינו סופר עוד בברכה, שיעבור לפני התיבה **ואגב שיעשה עצמו שליח ציבור ירויח שסופר בברכה**, אם כיון יפה בהוראתו או לא. והשבתי, לכאורה יראה דשפיר הורה ולא מבעיא אם יש בקהל אחד שאינו בקי שהרי אין ברכתו לבטלה מכיון שמוציא את אחרים, אלא אפילו כולם בקיאים ומברכים לעצמם מצי לברוכי וכהיא שכתב הרמב"ם [שו"ת פאר הדור סימן קמח], פסק המחבר לעיל סימן קכ"ד דין ג' דקהל שכולם בקיאים בתפלה דאע"פ כן שליח ציבור חוזר ומתפלל... **ומיהו כי דייקת שפיר תשכח דהוראת הדיין הלז היתה שגגה**, דתנן בפרק ראווהו בית דין [ראש השנה כט, א] **כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם**, ואנן קיימינן למאן דסבירא ליה דכל שלא מנה בלילה שוב הפסיד הספירה, וכיון דכן אפילו דלהוי שליח ציבור ואיכא [שאינו] בקי שרוצה לצאת בברכתו מה בכך הרי הוא מברך ברכה לבטלה שהרי אינו מחוייב בה, וגם השומע ממנו לא יצא, **ואין לומר נהי דלאו בר ספירה הוא אבל מכל מקום מחוייב בדבר קרינן ביה**, ליתא דגרסינן בירושלמי דמגילה [פ"ב הלכה ג] **דבן עיר אינו מוציא בן כרך לפי שאינו מחוייב בדבר**, אף על גב דאי איהו הוה בעי הוה מצי למעקר דירתו ליל ט"ו והיה מתחייב כאן וכאן כדאיתא התם [בפ"ק], וכל שכן בנידון דידן **דלאו בר חיובא הוא כלל**.

...ומיהו לכאורה הוה מצינן למשכח תקנתא להך גברא שיכיון להוציא את חבריו **אפילו בקי... ושיענה אחריו אמן** ונמצא בענייתו אמן שאין חבריו מוציאו אלא הוא מוציא את עצמו, דעניית אמן חשיבא כמוציא ברכה מפיו דמי, וברכת המברך לא הויה לבטלה כיון דאיכא אחר שיוצא בברכתו... והכא נמי כיון שהשני יוצא בברכתו בעניית אמן לא הויה ברכתו ברכה לבטלה... **אמנם אחר קצת עיון אין זה כלום**, דההיא דב"י סימן תקפ"ה שאני לפי שהראשון

היה מחוייב בדבר, ולפיכך כל שהוציא אחרים אף על פי שסתם אזנו הרי אין ברכתו לבטלה, אבל בנידון דידן כיון שאינו מחוייב בדבר אסור לענות אחריו אמן, ומי שעונה אחריו אמן לא הוא עניה ואינו יוצא כלל בברכתו... ולפיכך איני רואה תקנה לזה אלא שיאמר לחבירו שיכוין להוציא מברכת העומר ויוצא אפילו הוא בקי, ומעתה אפשר שיהיה הלכה כמאן דאמר לא הפסיד הספירה דכל לילה ולילה מצוה אחת בפני עצמה היא, ומרויח הברכה במה ששומעה מחבירו ומכוין לצאת, נראה לי.

בשערי תשובה²¹⁷ הביא את דברי הפרי חדש ואת דברי החולק ודברי המצדדים:

ולענין אם מי ששכח וסופר בלא ברכה כתב הפר"ח שאינו יכול להיות ש"ץ להוציא אחרים, ובמקראי קודש חלק עליו, ובבר"י הביא בשם תשובת כנה"ג וסמא דחיי ובית דוד כהפר"ח, וסיים והכי נקטינן.

הרב עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר²¹⁸ מביא פוסקים רבים אשר פוסקים כפרי חדש, וסוברים שרב או ש"ץ ששכחו ספירת העומר, אינם יכולים להוציא בברכתם אדם אחר, וכך סובר גם הרב עובדיה עצמו:

...ומכל שכן שרבו האחרונים שהסכימו להפרי חדש הנ"ל, וכמ"ש הבית דוד (חאו"ח סימן רסז), שאחר שצידד בזה להתיר לזה להיות ש"ץ ולהוציא בברכתו את אחרים, סיים, ששאל על זה לשליח ירושלים הרה"ג רבי דוד הכהן ואמר שאסור לעשות כן, ושכן פסק לאסור הגאון רבי אהרן פרחיה הכהן (בעל פרח מטה אהרן). ע"ש. וכן פסק הכנה"ג בתשובה (חאו"ח סימן כט). ע"ש. גם הגאון רבי יהודה קצין בשו"ת רועי ישראל (סימן ד) הביא דברי הפר"ח והמקראי קודש הנ"ל, וכתב, ואנכי אומר שהוראת הפרי חדש נכונה ואמתית, וכבודו של מהרח"א במקומו מונח, שהראיה שהביא מההיא דאמרינן אף על פי שיצא מוציא, אינה ראיה, דשאני התם... וה"נ האי גברא אף שהיה חייב במצות ספירת העומר, כיון ששכח לילה אחד דתו לא הוי תמימות, אזדא לה האי מצוה מניה, ומקרי אינו מחוייב בדבר, ושפיר יליף הפר"ח מדין בן עיר שאינו מוציא בן כרך, דהוי קל וחומר... גם המהר"א ישראל בספר כסא אליהו (סימן תפט) כתב, שדברי הפר"ח נכונים וראויים למי שאמרם, והמברך על ספירת העומר להוציא לאחרים הוי ברכה לבטלה,

²¹⁷ אורח חיים סימן תפט ס"ק כ.

²¹⁸ חלק ה, אורח חיים סימן מו.

ודלא כהמהרח"א במקראי קודש. ע"ש. וכן מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן תפט ס"ק יט) הביא דברי האחרונים שחלקו על המקראי קודש, וסיים על דבריהם: "והכי נקטינן". ע"ש. וכ"כ הרב שלמי צבור (דף רצח ע"א). וע"ע בשו"ת מכתם לדוד (חאו"ח סימן טז) שהעלה ג"כ לחוש לדברי הפרי חדש, שאף שיש לצדד בזה, לא מפני שאנו מדמים נעשה מעשה, ובפרט בחשש ברכה לבטלה וכו'. ע"ש. וע"ע בספר נהר שלום (ס"ס תפט) שאף שכ' לדחות הוכחת הפר"ח מדין בן עיר שאינו מוציא בן כרך, סיים בדברי רבו המכתם לדוד לחוש לספק ברכות. וע"ש. וכן פסק הגר"ח פלאג'י במועד לכל חי (סימן ה אות ז) שלענין הלכה נקטינן כדברי האחרונים שאוסרים בזה, דשב ואל תעשה עדיף, ואפי' אם הוא ש"צ קבוע, יעבור אחר תחתיו. ע"ש. וכן פסק בסידור בית עובד.

למרות דברי הפרי חדש ורבים הפוסקים כמותו, סובר ה'הר צבי' שפתרון זה שהרב יברך במקום אחד המתפללים, הוא פתרון טוב.²¹⁹ לדבריו ניתן לעשות זאת מדין ערבות, ומה שכתוב בירושלמי שבן עיר אינו מוציא בן כרך לפי שאינו מחויב בדבר, הרי הבבלי חולק וסובר שמי שאינו מחויב יכול להוציא, וכך פוסק גם הרמב"ם, ולכן:

ובכן מיושבת מאד מעשה רב של הגרי"ד ז"ל מבריסק ולא קשה עליו מפסקו של הפר"ח, שכל הוכחתו דמי שחיסר למנות יום אחד דאינו מברך בשאר הימים אינו יכול להוציא לאחרים, הוא מכח הירושלמי הנזכר, והרי לתלמודא דידן לא ס"ל דין הירושלמי...

הרב שמואל וואזנר זצ"ל בשו"ת שבט הלוי²²⁰ דן אף הוא בשאלה זו, וסובר שרב ששכח יכול לברך בקול רם. הוא סובר שעל אף שאנו מקבלים את דברי הפרי חדש,

²¹⁹ וכן פסק הגר"ש"ז אויערבך ב'הליכות שלמה': "מי שדילג יום אחד מלספור ספירת העומר, יכול לברך על הספירה עבור אחר להוציא בברכתו".

²²⁰ חלק ג סימן צו אות א.

אינו דומה דין רב לדין שליח ציבור, מכיוון שברב ששכח מצטרף גם עניין כבוד התורה וכבוד הציבור:

ודע דאין מדברי פר"ח הנ"ל סתירה לדברינו שהרי כתב שש"צ אפילו קבוע אינו יכול להוציא, דגם אני לא כתבתי רק **ברב בעירו דאיכא בזה כבוד התורה וגם כבוד הציבור** ע"פ מש"כ בפנים.²²¹

שבט הלוי מביא **סיבה נוספת להיתר**, והיא דעת הראשונים (שהבאנו לעיל) שכל יום הוא מצווה בפני עצמה, וכך מצינו שנהגו גדולים, שהמשיכו לספור גם במקרה ששכחו יום אחד,²²² ובשעת הדחק דרבנן ניתן לסמוך על דעת יחיד. מסיבה זו, בצירוף הטעם של כבוד התורה וכבוד הציבור, התיר לרב ששכח להמשיך ולספור:

בעניותי במקום הדחק כזה אפשר לסמוך על דעת הראשונים בסי' תפ"ט דכל יום מצווה בפ"ע ויספור בשאר ימים בברכה **וכבר ידוע דהיו גדולים שעשו מעשה גם בלי זה לספור בשאר בברכה**, ואף על פי שאין לעשות כן כיון דכבר נפסקה הלכה סי' תפ"ט ס"ח, מ"מ כה"ג דאיכא כבוד התורה וכבוד הציבור אפשר לסמוך בזה, ועיין כיו"ב או"ח סי' צ"ב ס"א לענין נצרך

²²¹ בספר מצוות ספירת העומר (סימן לג) מביא ששאל את הרב וואזנר לגבי אב"ל שמחויב לעבור לפני התיבה, אם זה דומה לדין רב. והשיב שיתכן שגם בזה יש להתיר, כי יש בזה כבוד הבריות (אף שאין בזה כבוד התורה).

²²² הפסקי תשובות סימן תפט ס"ק כ בהערה מביא מי הם הגדולים שסוברים שיש לספור בברכה אף אם דילג יום אחד:

בספר "אוצר החיים" להרה"ק **מקומרנא** זי"ע פרשת אמור מצווה ש"ז – שהצדיקים תלמידי הבעש"ט זי"ע הנהיגו לספור בברכה אף בדילג יום אחד, כדעת רב האי גאון ור"י והמכריע והרא"ש... ועיי"ש שכן דעת רוב מניין ורוב בניין של הראשונים והפוסקים.

ועיין "שערים המצוינים בהלכה" סימן ק"כ ס"ק ז הטעם שהנהיגו הצדיקים האלו דלא כשו"ע, משום דלא ימים אחרונים ימים הראשונים, ימים הראשונים שהיו נזהרים בספירת העומר ואם שכחו לספור פעם אחת הקפידו לספור הלאה בלא ברכה. אבל בימים האחרונים אם יורו לספור בלי ברכה חושב לעצמו שאינו מקיים המצווה ואינו מדקדק לספור ואפילו בלא ברכה. לכן הורו לספור בברכה דבלאו הכי רוב ראשונים דעתם כן. ובשו"ת דברי משה שם מביא בשם הגרמ"א פריינד שליט"א שמקובל בידו בשם הרה"ק **מצאנו** זי"ע שהורה הלכה למעשה שיכול להמשיך ולספור שאר הימים בברכה...

ובשו"ת בית שלמה ואורחות חיים כותבים דאף דעפ"י סברא היה לנו להורות להמשיך לספור בברכה, מ"מ כיוון שנתפשט המנהג ע"פ השו"ע לספור בלא ברכה אין לשנות המנהג. ובספר מצות ספירת העומר מביא שגם דעת שו"ת מנחת אלעזר (חלק ג סימן ס) שמי ששכח לספור יום אחד, נהגו לספור בשאר הימים בברכה.

לנקביו דאע"פ דאית ב' תועבה מעיקר הדין מתירין כה"ג ע"ש במ"א ביאור הלכה ד"ה ה', ומכ"ש כאן דאיכא מחלוקת הראשונים, וכבר ידוע מש"כ הש"ך יו"ד סי' רמ"ב דבשעת הדחק בדרבנן אפשר לסמוך על דעת יחיד.

על דבריו של שבט הלוי, "דבשעת הדחק בדרבנן אפשר לסמוך על דעת יחיד", מקשה הרב אשר וייס באחת מתשובותיו, שלכאורה לאחר שהשולחן ערוך הכריע את הדין (שימשיך לספור ללא ברכה - כבה"ג), הרי הכלל של יחיד ורבים כבר לא חל, כי ההלכה הוכרעה.

אך מיישב זאת הרב וייס מדברי הרב משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה²²³ שאומר שכאשר ההכרעה אינה מבוססת על ראייה או סברה, אלא על כללי הפסיקה (כגון הלכה כרבים), ניתן לסמוך על דעת יחיד כנגד רבים בדרבנן בשעת הדחק:

דכיון דלא איפסק בגמ' הלכה כחכמים בפירוש רק משום שהלכה כרבים כדאי הוא היחיד לסמוך עליו בשעת הדחק באיסור דרבנן כמפורש בש"ך יו"ד ס"ס רמ"ב בהנהגות הוראת או"ה. ואין לומר דהפסק שבפוסקים הוא כאיפסק בפירוש דהא הפוסקים לא הכריעו מצד עצמם שהלכה כחכמים דאין להם כח להכריע בין התנאים והאמוראים רק שהעתיקו הדין כחכמים מהכלל הלכה כרבים. ול"ד לנפסק בגמ' בפירוש שהתם הכריעו חכמי הגמ' שדברי השני אינם כלום ואין לסמוך עליו אף במקום הדחק אבל פסקי הגאונים במחלוקת חכמי הגמ' אינם הכרעה והוא כלא איתמר הלכתא רק מצד שהלכה כרבים פסקו שמצד זה הא יש לסמוך על היחיד בשעת הדחק.

לסיכום, ראינו דעה הסוברת שרב ששכח יום אחד לספור ספירת העומר - אין לו אפשרות לספור כלל בשאר הימים, אך ראינו שתי הצעות לרב זה:

1. לבקש מאחד המתפללים שעדיין מחויב בספירה, שהרב יברך במקומו.
2. יברך בקול רם כרגיל, וזאת משום שאם לא יספור תהיה פגיעה בכבוד הציבור ובכבוד התורה, והרי זו שעת הדחק שאפשר לסמוך על דעת יחיד (שנהגו להמשיך לספור בברכה גם כששכחו יום אחד) כנגד רבים.

3. רב ששכח ספירת העומר – דיון רעיוני

כפי שראינו, יש המתירים לרב לברך משום כבוד התורה וכדי שהרב לא יתבייש. ברצוני לדון אם אכן יש פגיעה בכבוד התורה כאשר הרב שכח לספור יום אחד. מחד גיסא, מה יחשוב הציבור על רבם שלא בירך יום אחד ספירת העומר – האם זה אומר שהרב לא התפלל ערבית באחד הימים? או שמא הרב התפלל אך לא במניין? מאידך גיסא, אולי חובת הציבור לקיים "בצדק תשפוט עמיתך", ועל הציבור לדון את הרב לכף זכות – מן הסתם הרב היה אנוס מלספור, או אנוס מלהתפלל במניין?

גם אם נניח שלא היה אנוס, האם זו פגיעה בכבוד התורה ובמעמד הרב אם פעם אחת כשל ושכח לספור ספירת העומר (או תקלה דומה לזאת), ולכן יש לעשות כל מאמץ כדי שהדבר לא יראה? או שמא יש יתרון דווקא בכך שהציבור יראה שגם הרב שלהם, על אף גדולתו וצדיקותו, הוא בשר ודם ולעיתים ברגע של חוסר תשומת לב שוכח לספור ספירת העומר (או 'עלה ויבוא', 'מוריד הטל' וכדו'), ואף על פי כן הוא ממשיך הלאה, מתקדם בעבודת ה' ומנסה שתקלה מעין זו לא תישנה, וכך גם הציבור ילמד שאפשר לשוב בתשובה ולהתקדם גם לאחר כישלונות?

מצינו מספר מקרים בהלכה שמקילים כאשר מדובר בתלמיד חכם, משום כבוד התורה או משום כבוד הבריות. להלן שתי דוגמאות:

השולחן ערוך²²⁴ פוסק:

ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור... וכן אם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפללו הציבור והוא מתפלל ביחיד, אף על פי כן יתפלל בבית הכנסת.

ואומר על כך המשנה ברורה:²²⁵

אעפ"כ וכו' – מפני שהוא מקום קבוע לקדושה ותפלתו מתקבלת שם יותר. ופשוט דאם הוא תלמיד חכם ויש חשש חילול השם כשיבוא אחר התפלה בבית הכנסת דיתפלל בביתו.

²²⁴ אורח חיים סימן צ סעיף ט.

²²⁵ שם ס"ק לג.

דין נוסף מובא ברמ"א:²²⁶

הגה: וכל הנצרך לנקביו אסור אפ"י בדברי תורה, כל זמן שגופו משוקף מן הנקבים.

ואומר המשנה ברורה:²²⁷

...ואם הוא מלמד תורה לרבים או דורש ובאמצע נצטרך לנקביו אפילו גדולים מותר לו לשהות עצמו ד'בל תשקצו' הוא רק איסורא דרבנן ומפני כבוד הבריות נדחה.

אך יש המסתפקים אם רב ששכח ספירת העומר אכן יש בזה בושה ופגיעה בכבוד הרב. הרב אשר וייס תוהה בעניין זה:

וגם עצם ההנחה דיש בזה בושה וכבוד הבריות צריך עיון וקשה לדמות בענינים אלה מילתא למילתא, וגדולי עולם כמו הגה"ק מבוטשאטש ובעל שואל ומשיב כתבו בספריהם בענותנותם הגדולה בכמה וכמה מקומות ששכחו וטעו בתפילותיהם הק', ואף שבודאי אין זה נעים ונחמד צ"ע אם זה מוגדר לפי ההלכה כבזיון.

הרב י"צ רימון מביא בספרו 'ספירת העומר' שהרב יהודה עמיטל היה אומר שכבוד הרב הוא שהציבור ידע שגם הוא 'בן אדם' וגם הוא מן הסתם מסוגל לשכוח.

כמו כן מתאר הרב פנחס מקוריץ, תלמיד הבעש"ט, בספרו 'מדרש פנחס', שפעם אחת שכח לספור ספירת העומר, ואף שסבר שיכול לברך ולהוציא אחרים ידי חובה, לא עשה כך, אלא שמח שזכה שהגיעה לו שפלות כזאת. יש להסיק שאם היה סובר שזו פגיעה בכבוד התורה לא היה נוהג כך, אלא שראה זאת רק כפגיעה בכבודו האישי, ולכן שמח בשפלות זו שהזדמנה לו.²²⁸

²²⁶ אורח חיים סימן צב סעיף א.

²²⁷ שם ס"ק ז.

²²⁸ מסופר על הרב יוסף שלום אלישיב שפעם אחת הסתפק אם בירך ספירת העומר ערב קודם לכן כדין, וככל הנראה שטעה ביום. מאותו יום ואילך ביקש שאחד המתפללים יברך בקול, ויוציאו ידי חובה בברכתו. ניגשו אנשים לרב ושאלו אותו אם לא עדיף שאותו מתפלל יברך יותר בשקט, שלא כולם יראו וישמעו, ויהיה אולי חס וחלילה פגיעה בכבוד התורה. מחה הרב אלישיב בתוקף ואמר: "אדרבה, כולם יראו את ההלכה וילמדו שלא להקל בזה!" (עלון 'דברים הרבה' גליון 25, פרשת שמיני תשע"ג).

נראה להציע, שנכון שההכרעה בשאלה זו, אם יש כאן פגיעה בכבוד התורה ואם ההשפעה על הציבור אם הרב לא יברך תהיה שלילית או חיובית, תישאר לשיקול דעתו של רב הקהילה. הרב ידע לבחון על פי הנתונים השונים (מעמדו של הרב, סגנון הקהל, טיב היחסים בין הרב לקהילתו וסגנון ההשפעה של הרב על קהילתו) את מידת ההשפעה אם לא יברך – האם השפעתו החיובית עלולה להיפגע אם הציבור יראה ששכח ספירת העומר? האם דבר זה עלול לגרום לרפיון בהקפדה במצוות אצל הציבור? האם דווקא המפגש של הציבור עם מקרה שהרב שכח (כמובן בשגגה), תיתן לו יכולת רבה יותר להזדהות עם הרב וללמוד מתורתו ומעשיו?

מובן שמה שצריך לעמוד מול עיניו של הרב הוא כבוד התורה וההשפעה על הציבור, ולא חלילה מעמדו וכבודו העצמי.²²⁹ נראה שבחינה מפוכחת של המציאות על ידי הרב, יחד עם הסייעתא דשמיא המיוחדת שיש לרב בפסיקותיו, ייתנו את המענה הנכון ביותר כיצד להכריע בשאלה זו, כך שהכרעת הרב לא תפגע ביראת השמים של הציבור ובקשר שלו אל הרב, אלא תוביל להוספה בהשפעתו עליהם ובקידומם.

²²⁹ חשוב לשים לב ששיקול דעת זה של שינוי מההלכה ה'רגילה' עקב ההשפעה של מעשיו על הציבור, מסור בידי הרב רק כאשר הקלו הפוסקים משום כבוד תורה וכדו', אך עליו להיזהר שלא להרחיב זאת למקומות שבהם לא הוזכר שיקול זה, כי אם כך יעשה, זה עלול להיות מדרון חלקלק, כך שכמעט בכל טעות שיעשה, יוכל לחשוש לכבוד התורה ולא לתקן את טעותו.